

Христіанінова Р. О.,
докторант,
Інститут української мови НАН України

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ КАТЕГОРІЇ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ

Дослідження синтаксичних категорій складнопідрядного речення дає змогу розв'язати цілу низку дискусійних питань, зокрема проблему його класифікації, синтаксичних зв'язків, семантико-синтаксичних відношень, елементарності / неелементарності, тому воно є актуальним як з теоретичного, так і з практичного поглядів.

Категорія в синтаксисі – це деяка ознака, яку покладено в основу класифікації сукупності однорідних синтаксичних одиниць, зокрема речень [3, 256]. Речення як основна синтаксична одиниця вищого рангу має зумовлену мовною системою особливу синтаксичну форму, яка реалізує особливу категорійну семантику та здійснює передачу інформативного змісту [див.: 15, 13]. Кваліфікація речення як багатоаспектної одиниці передбачає виокремлення в ньому щонайменше трьох рівнів – формально-граматичного, семантико-синтаксичного й комунікативного (О. В. Бондарко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко, М. В. Мірченко та ін.). На цій підставі виділяють і різнопланові синтаксичні реченнєві категорії – формально-граматичні, семантико-синтаксичні й комунікативні [3, 257; 13, 125 – 128; 15, 7]. Проблеми синтаксичних категорій в українській мові торкалися в своїх роботах І. Р. Вихованець, Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко, О. В. Кульбабська, О. С. Мельничук, М. Я. Плющ, І. І. Слинко, В. Д. Шинкарук та ін. Вони в основному або фрагментарно висвітлювали систему синтаксичних категорій, або ж описували окремі категорії, зокрема предикативність, модальність, суб'єкт, об'єкт, час і под. Спеціальному висвітленню цього питання присвячено монографічні праці М. В. Мірченка [14; 15]. У них досліджено статус синтаксичних категорій, їхній склад та ієрархію, вирішено семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні й комунікативно орієнтовані реченнєві категорії. Попри глибоке висвітлення синтаксичних категорій у цілому, необхідним постає висвітлення категорійної структури окремих типів речень, оскільки вона позначена певними особливостями вияву основних диференційних ознак категорій та відмінностями ієрархічних стосунків між спорідненими категоріями у різних синтаксичних одиницях. Крім того, цілком слушною є думка Н. В. Гуйванюк та О. В. Кульбабської про те, що сучасні дослідження синтаксичних категорій речення засвідчують потребу в перекласифікації окремих із них та (нерідко) їхнього термінологічного впорядкування [11, 56].

Мета пропонованої статті – узагальнити, упорядкувати й описати семантико-синтаксичні категорії складнопідрядного речення та окреслити

()

особливості вияву цих категорій у ньому порівняно з іншими синтаксичними одиницями.

Як було зазначено вище, у реченні репрезентовані категорії трьох рівнів: формально-граматичні, семантико-синтаксичні й комунікативні.

Семантико-синтаксичні категорії речення відбивають семантико-синтаксичну структуру і спрямовані на відображення позамовної дійсності. „Семантико-синтаксичний рівень реченнєвої структури повною мірою корелює з певною ситуацією, що відображається тією чи іншою структурою. Зміст кожного компонента останньої мотивований відображенням типових функцій та відношень об'єктів дійсності у свідомості мовців” [13, 126]. Оскільки семантико-синтаксичний рівень розчленовується на два підрівні – семантико-синтаксичний і власне-семантичний, то варто погодитися з думкою А. П. Загнітка про доцільність власне-мовної і мовленнєвої інтерпретації синтаксичних категорій, в силу чого можливою постає диференціація їхнього денотативного / сигніфікативного змісту. Денотативний зміст синтаксичних категорій детермінований мовленнєвою інтерпретацією, і тут значущими постають: 1) конкретне лексичне наповнення; 2) зв'язок елемента з контекстом, оточенням; 3) співвіднесеність з ситуацією; 4) розподіл інформації – закономірності актуального членування. Денотат корелює з комунікативними закономірностями і відображає особливості ситуативно-прагматичних чинників, сприяючи перетворенню речення у висловлення. Сигніфікатом синтаксичних категорій виступає узагальнене уявлення про типи ситуацій, функції елементів ситуації і зв'язки між ними [13, 126 – 127]. Отже, сигніфікативний зміст синтаксичних категорій визначається власне-мовною інтерпретацією. Іншою особливістю синтаксичних категорій семантико-синтаксичного рівня є їхня співвіднесеність з відповідними епістемами, що відображає особливість їхньої корелятивності / некорелятивності з відповідними логічними величинами [13, 127].

У реченні функціонують і його структурують дві семантико-синтаксичні надкатегорії – предикатність (ознаковість у широкому розумінні) і субстанціальність (предметність) [15, 90]. Кожна з них розподіляється на менші величини – підкатегорії, категорії, грами [3, 257; 15, 90]. Надкатегорія предикатності притаманна всім типам речень – елементарному простому, неелементарному простому і складному, а надкатегорія субстанціальності як структурувальна функціонує тільки в елементарному простому та неелементарному простому реченнях. Отже, «предикатність центральніша за субстанціальність» [15, 152], саме вона й формує семантико-синтаксичну структуру речення. Предикатність розглядають як лінгвістичну проекцію відповідного логічного поняття, що характеризує мовну категорійну систему речення [15, 113]. Надкатегорія предикатності як категорія віртуального реченнєвого рівня є результатом системних мовних відношень, спрямованих на репрезентацію відношень об'єктивної дійсності [15, 110]. Її моделюють дві категорії – первинної предикатності і вторинної предикатності [4, 257]. Категорія первинної предикатності являє собою базову категорію семантико-синтаксичної структури елементарних простих речень, її складниками

()

виступають грамами предиката дії, предиката процесу, предиката стану, предиката якості, предиката кількості, локативного предиката. Репрезентантами категорії первинної предикатності виступають слова з предикатною семантикою [4, 257; 15, 113]. У складнопідрядному реченні первинна предикатність структурує предикативні частини як прості речення: *А коли горіло село, то горіли і вулики* (М. Стельмах); *І не мріяла вже про тебе, щоби цим не образить тебе* (Л. Костенко). Семантико-синтаксичну структуру всього складнопідрядного речення визначає категорія вторинної предикатності, яка і являє собою базову семантико-синтаксичну категорію цих структур. Семантику вторинної предикатності у складнопідрядних реченнях передають сполучники, які, об'єднуючи елементарні прості речення в складні, виконують роль предиката предикатів (М. В. Мірченко називає їх суперпредикатами) і оформлюють синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення між відповідними частинами речення [4, 257; 15, 112, 132 – 133]. У категорії вторинної предикатності виділяють підкатегорії темпоральності, зумовленості, порівняння, атрибутивності, зіставності / протиставності, розділовості [4, 258; 15, 132 – 152]. Для складнопідрядного речення релевантними є перші чотири підкатегорії.

Темпоральність кваліфікують як „семантичну категорію, що охоплює всі різновиди значення часу” [5, 681]. Час – форма буття матерії, яка характеризує послідовність подій, їх змінюваність [17, 346]. Все, що оточує людину, і сама людина відбувається в часі й вимірюється часом, тому часові відношення надзвичайно важливі в реальному світі й не можуть не відображатися в мові. „Реальний онтологічний час лінійний, безперервний, безкінечний, незворотно спрямований із минулого в майбутнє” [16, 198 – 199]. „Традиційно вважають, що категорія часу виражає відношення дії, процесу або стану до моменту мовлення. Але ж відомо, що з моментом мовлення співвідносяться не самі дії, процеси та стани, що відбуваються в об'єктивній дійсності. З цим часовим орієнтиром їх співвідносить мовець, який констатує об'єктивність дій, процесів та станів, що передували моментові мовлення або збігаються з ним, а також висловлює свою впевненість щодо реальності дій, процесів і станів, які відбудуться після моменту мовлення, бо вони поза мовцем не є реальними” [6, 250]. Тому у нашій свідомості переважає інтерпретативне відтворення часу: людина членує час на окремі відрізки, пов'язуючи їх із поняттями тривалості й нетривалості, повільності й швидкості, початку й кінця, одночасності й різночасності, співвіднесеності з моментом мовлення тощо [5, 681; 16, 199]. Ядро категорії темпоральності становить морфологічна категорія часу, представлена дієсловом як ознаковим динамічним компонентом. Семантичний зміст категорії часу дієслова І. Р. Вихованець визначає як відношення реальної з погляду мовця дії або реального, на його думку, процесу чи стану до моменту мовлення [6, 250]. Відповідно виділяють дієслівні значення теперішнього (мовець констатує дії, процеси, стани як такі, що збігаються з моментом мовлення про них, тобто передається значення одночасності), минулого (мовець констатує дії, процеси, стани як такі, що відбуваються до моменту мовлення про них, тобто передається значення передування) й майбутнього

()

(мовець констатує дії, процеси, стани як такі, що відбудуться після моменту мовлення про них, тобто передається значення наступності) часу. Проте у мові темпоральність може бути представлена й елементами, що лежать поза дієслівною парадигмою, зокрема синтаксичними, лексичними й словотворчими засобами. На відміну від дієслівної категорії часу семантико-синтаксична категорія темпоральності виражає часові відношення не між діями, процесами, станами і моментом мовлення про них, а „між ситуаціями і функціонує у складному і похідному від складного речення простому ускладненому реченні” [15, 133]. Вихідною сферою функціонування синтаксичної категорії темпоральності є часові складнопідрядні речення. Семантику темпоральності формують у них насамперед підрядні сполучники часу, а також указівні займенникові слова, співвідношення видо-часових форм дієслів та лексичне значення окремих слів: *Дзвенять німою тугою ліси, коли їх ніч тремтлива обнімає...* (В. Симоненко); *Коли мечами злоба небо крає І крушить твою вроду вікову, Я тоді з твоїм ім'ям вмираю І в твоєму імені живу* (В. Симоненко); *Коли прикордонник, читаючи документи Черниша, перепитав найменування частини, сержант раптом урвав свою розповідь і, нашорошений, обернувся до Черниша* (О. Гончар). М. В. Мірченко розглядає синтаксичну категорію темпоральності як таку, що подібно до дієслівної категорії часу членується на три грами: граму одночасності, граму попередності й граму наступності [15, 133 – 138]. На нашу думку, це твердження потребує корекції, бо структура синтаксичної категорії темпоральності є складнішою від структури відповідної дієслівної категорії. Понад три десятиліття тому лінгвістами було встановлено, що обставини часу з семантичного погляду поділяються на два основні різновиди: до першого належать обставини, які мають загальне значення моменту, датування дії безвідносно до інших дій чи станів або ж у зв'язку з ними, тобто вказують на час, коли відбувається, відбувалася або відбуватиметься дія або стан; до другого входять обставини, що мають загальне значення хронологічних меж тривання дії або стану, тобто вказують на час, протягом якого відбувається, відбувалася або відбуватиметься дія або стан. Обставинам другого різновиду властиве темпорально-квантитативне значення [7, 218 – 219]. Подібне членування значення часу характерне й для підрядних частин складного речення. А. П. Грищенко пропонує розрізняти три різновиди складнопідрядних речень з підрядними часовими: 1) підрядне речення вказує на час дії або стану, про які повідомляється в головному реченні – *коли?*; 2) підрядне речення вказує на часові межі, період тривання дії або стану головного речення – *як довго? (протягом якого часу?)*; *до яких пір? (до якого часу)*; 3) підрядне речення виступає в складній синтаксичній конструкції як спеціалізована вказівка на швидко змінювану послідовність дій або станів [9, 349]. Отже, у складнопідрядних реченнях часу також може передаватися і момент часу, і тривалість існування ситуації. У зв'язку з цим Р. Гузман Тирадо пропонує розрізняти власне часові й тривало-часові (рос. – длительно-временные) складнопідрядні речення й водночас наголошує на тому, що вказані розряди складнопідрядних часових речень є неоднорідними й у змістовому, і в

()

формальному плані, а тому вимагають окремого розгляду [10, 205-206]. У власне часових складнопідрядних реченнях одна з частин (в основному підрядна, рідше головна) називає ситуацію, стосовно якої встановлюється час буття ситуації, позначеної другою частиною речення (частіше головною, рідше підрядною). Тривало-часові складнопідрядні речення відрізняються від власне часових тим, що в них фіксується не час буття ситуації головної частини, а тривалість її реалізації. Подібну думку також висловив І. Р. Вихованець, відзначивши, що, крім значень одночасності, різночасності (передування та наступності), можливі ще й значення тривалості та повторюваності, які передають прийменниково-відмінкові й відмінкові форми, складні речення, дієприслівники [див.: 5, 681]. Сказане вище дає підстави виокремити в семантико-синтаксичній підкатегорії темпоральності дві категорії: категорію власне часу й категорію тривалості – з подальшим графемним членуванням кожної з них. Перша відповідно охоплює графеми одночасності, передування й наступності: *Коли вели її на допит, вона ледве йшла* (О. Довженко); *Перш ніж рушити, підводимось, озирасьмо навкруги* (О. Гончар); *Коли затих присілок і коли, ростучи, побільшали в ньому дерева, дівчина набрала з криниці горнятко непочатої води, завинула його в хустину і, скрадаючись, не дорогою, а бездоріжжям подалася в село* (М. Стельмах), інша – графеми обмеженої одночасності, обмеженого передування, початкової часової межі: *Доки на світі будуть закохані, журитися нічого* (О. Гончар); *Доки очі не звикнуть до гірських умов, старший лейтенант заборонив і собі, і своїм підлеглим визначати дистанції на око* (О. Гончар); *Відтоді, як провели заводчани Катратого на пенсію, як з оркестром привезли ветерана-горнового аж на Веселу, інший промисел дід собі знайшов, не міг склавши руки сидіти* (О. Гончар) [див. семантичну класифікацію складнопідрядних часових речень: 10; 18; 19]. На різні часові відношення між предикативними частинами складнопідрядного речення вказують підрядні сполучники (сполучні слова): *коли, як, у той час як, у той час коли* (на одночасність), *перш ніж, перед тим як, до того як* (на передування), *коли, після того коли, після того як* (на наступність), *доки, поки, допоки* (на обмежену одночасність), *до того як, до того часу як, допоки, доки* (на обмежене передування), *відколи, відтоді як, з того часу як* (на початкову часову межу).

Підкатегорія зумовленості являє собою широку категорійну структуру, яка охоплює категорії причиновості, мети, умови, допустовості, відповідності / невідповідності та графему наслідку й функціонує у складних та похідних від них простих ускладнених реченнях. Базовими синтаксичними конструкціями для формування цих значень слугують складнопідрядні речення з відповідними підрядними частинами, основними граматичними засобами вираження – семантичні підрядні сполучники: *Прозрінь не бійся, бо вони як ліки* (Л. Костенко); *Опівдні день зупиниться на мить, Щоб глянути на сонце у зеніті* (В. Калашник); *Якби він був маляром, то намалював би її з сонцем на плечі* (М. Стельмах); *І хоч серед них багатьом по 20 – 25 років лише, але всі вони гейби діди* (І. Багряний); *Що не ніч, то новий любовник!* (Л. Костенко); *В такі дні Родим пересувався по хижі з не властивою для його великого тіла*

обережністю, його рухи набували урочистої скованості, він мовби творив мовчазну молитву давнім богам, успадкованим від діда-прадіда, і таки справді з полум'я Родимового горна виходили на світ давні слов'янські боги, несли в притемненість старої хижі співучу багатоманітність барв, і кожна барва мала свій голос і свою мову, так що зайвими видавалися б тут звичайні слова з їхньою буденною посполитістю (П. Загребельний). Кожній із названих категорій властиве подальше грамемне членування. Категорія причиновості найбільш розгалужена, М. В. Мірченко виділяє в ній грамеми загальної причини, причини-походження явища, причини-відплати, причини-перешкоди, сприятливої причини, результативної причини, причини-взаємозв'язку, імперативної причини, причини-приводу й причини-обґрунтування [15, 139]. Інші категорії мають по дві грамеми: мети – грамему власне мети і грамему мети-присвяти, умови – грамему реальної умови і грамему ірреальної умови, допустовості – грамему нейтральної допустовості і грамему акцентованої допустовості, відповідності / невідповідності – однойменні грамеми відповідності та невідповідності.

Підкатегорія порівняння виражає уподібнення одного явища іншому: *Про тишу мріялось... І ось вона Опівночі мене вгорнути хоче; В її тумані віриш мій шелескоче, Як миша у мішечку борошна* (Д. Павличко). Вона охоплює дві грамеми: грамему реального порівняння і грамему ірреального порівняння.

«Підкатегорія атрибутивності, підпорядкована надкатегорії предикатності, вказує на ознаку предмета і функціонує у складнопідрядному реченні й похідному від складнопідрядного речення простому неелементарному реченні. Вона охоплює дві грамеми – грамему власне атрибутивності і грамему невластивості» [15, 148]. Грамема власне атрибутивності передає якісну ознаку предмета, а грамема невластивості вказує на ознаку предмета, ускладнену відтінками, набутими з відповідних вихідних синтаксичних одиниць неатрибутивного типу. Базовою структурою підкатегорії атрибутивності виступають складнопідрядні речення з прикметниковими присудками в підрядній частині: *Там жив дідок, що схожий був на графа, в краватці чорній, не як всі діди* (Л. Костенко). У таких реченнях функціонує грамема власне атрибутивності. Проте подібні структури використовуються в мові досить рідко, натомість уживаються прості неелементарні речення з атрибутивними синтаксемами. У складнопідрядних атрибутивних реченнях використовуються в основному підрядні частини, в яких функціонують дієслівні присудки, відповідно ознаку предмета виражено описово, через іншу ситуацію: *У хаті на пагорку жив горбатий, сліпий дідусь, що грав на гусях – справжніх гусях* (В. Ліпатов); *І навіть вузька смужечка скупого світла, що пробивалася крізь маленьке затратоване віконце, радувала Левка* (О. Савчук). За М. В. Мірченко, у таких складнопідрядних реченнях функціонує грамема невластивості, яка вказує на ознаку, ускладнену супровідним значеннєвим відтінком процесуальності [15, 148]. Крім процесуальної атрибутивності, він виділяє ще два різновиди грамеми невластивості – локативну атрибутивність і темпоральну атрибутивність [15, 149]: *У світі злomu і холодному, де щастя зіткане з прощань, чи ми пробачим*

()

одне одному цю несподівану печаль? (Л. Костенко); *У II ст. до н. е. спостерігався період піднесення, коли Мала Скіфія взяла під контроль Ольвію і вела успішну боротьбу з грецькими містами-державами за вплив на всю територію Тавриди* (О. Бойко).

Релевантними для складнопідрядного речення є ще й такі фундаментальні реченнєві категорії, як семантико-синтаксична валентність та семантико-синтаксична елементарність / неелементарність.

Валентність як семантико-синтаксична категорія виявляється в реченнєвій властивості предикатного слова своєю семантикою зумовлювати певну кількість субстанціальних (лише зі значенням реальної предметності, а не опредмечених ознак, дій тощо) синтаксем і формувати семантико-синтаксичну структуру простого елементарного речення [15, 91]. Здатність предикатного слова відкривати певні семантичні позиції називають активною валентністю, відповідно здатність субстанціального компонента заповнювати відкриту позицію називають пасивною валентністю. Основним носієм активної валентності є дієслово, бо воно має здатність відкривати певні семантичні позиції, які заповнюють залежні від нього іменники з конкретно-предметними (непредикатними) значеннями, решта ознакових слів (прикметники, прислівники) стають носіями валентності, коли вони потрапляють у предикативну позицію, що є первинною для дієслова [6, 269]. Проте семантичні позиції, відкриті предикатним словом, можуть заповнювати й підрядні частини, які заступають субстанціальні синтаксеми. Такі підрядні частини чітко окреслені й регламентовані семантикою опорного слова, пор.: *Дівчина побачила, що ввімкнули світло* і *Дівчина почула, що клацнув вимикач*, але не можна поєднати *Дівчина побачила, що клацнув вимикач* і *Дівчина почула, що ввімкнули світло*. Складнопідрядні речення з валентнозумовленими підрядними частинами подібні до простих елементарних речень, побудовані за їхньою моделлю, пор.: *Ми ще йдемо. Ти щось мені говориш* (В. Симоненко) і *Розкажу лишень про Ірпінь. Вчені люди говорять, що він не такий уже й довгий, не такий і короткий – дець півтораста кілометрів* (М. Олійник); *Зdezорієнтовані пасажери відчують, що щось не гаразд, що щось у світі чудне діється, щось з ними коїться* (І. Багряний) і *Черниш переступив з ноги на ногу і ненароком відчув чимсь тепле спітніле плече* (О. Гончар). Категорія валентності має досить широку структуру. І. Р. Вихованець виділив у ній шість градем, визначаючи одно – шестивалентні предикати [1, 41], К. Г. Городенська, А. П. Загнітко – сім градем, поділивши дієслова на одно – семивалентні [6, 270; 12, 286 – 296], М. В. Мірченко – вісім, виокремивши градеми нуль-, одно-, дво-, три-, чотири-, п'яти-, шести-, семивалентності [15, 97]. Усі ці градеми повно репрезентовані в простому елементарному реченні. У складнопідрядному реченні валентність реалізується набагато вужче, оскільки не всі дієслова, яким властиве відмінкове керування, здатні сполучатися з підрядними частинами [8, 317]. З підрядними валентнозумовленими частинами в основному поєднуються предикати, що передають психічні та розумові дії, предикати процесу суб'єктно-об'єктної спрямованості і деякі предикати стану.

Семантико-синтаксична категорія елементарності / неелементарності ґрунтовніше досліджена в простому реченні [1, 34 – 37; 2, 10 – 15; 15, 99 – 108]. Що ж до складного речення М. В. Мірченко відзначає, що грамема семантично елементарного складного речення вказує на дві передавані двома вихідними елементарними простими реченнями ситуації та одне семантико-синтаксичне відношення між вихідними семантично елементарними простими реченнями, а грамема семантично неелементарного складного речення позначає три або більше передавані трьома і більше вихідними семантично елементарними простими реченнями ситуації і два або більше семантико-синтаксичні відношення між ними [15, 108]. Відповідно семантично елементарними складнопідрядними реченнями є такі, в яких головна й підрядна частини семантично елементарні прості речення: *Є скарби, допоки їх шукають* (Л. Костенко). Типовими семантично неелементарними складнопідрядними реченнями є конструкції, в яких три або більше предикативних частини: *Тільки й знає Баглай, що звідти вона, де степи, де будяки по балках, де смага сарматська на обвітрених лицях горить!* (О. Гончар). На нашу думку, семантично неелементарними є також складнопідрядні речення, структурними компонентами яких виступають два прості речення, одне з яких або обидва є семантично неелементарними, оскільки такі речення передають три і більше ситуації та три і більше відношення між ними: *Олена набрала в жменю води і піднесла, щоб вона напилася* (Г. Тютюнник); *Данько вибрався з душного сарая і знову підійшов до віконця, адже мав тепер інше уявлення про тишу в хаті* (В. Земляк). Іноді формально складні речення передають одну ситуацію, тобто з погляду семантичного змісту збігаються з простими семантично елементарними реченнями: *Справа в тому, що будинок старий*.

Отже, для складнопідрядного речення як окремої синтаксичної одиниці релевантними є семантико-синтаксичні категорії вторинної предикатності, валентності, елементарності / неелементарності. Базовою семантико-синтаксичною категорією виступає категорія вторинної предикатності з підкатегоріями темпоральності, зумовленості (у свою чергу вона охоплює категорії причиновості, мети, умови, допустовості, відповідності / невідповідності та грамему наслідку), порівняння та атрибутивності, які формують основні семантичні різновиди складнопідрядних речень. Реченневотвірною для складнопідрядного речення постає і категорія семантико-синтаксичної валентності, яка структурує з'ясувально-об'єктні та з'ясувально-порівняльні речення. Однак своєрідність вияву семантико-синтаксичних категорій у складнопідрядному реченні в цій статті окреслено лише в загальних рисах, що відкриває перспективу глибшого дослідження означеної проблеми.

Література

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с. – (Ін-т української мови АН України).

2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підруч. / І. Р. Вихованець – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Вихованець І. Р. Навколо проблем предикативності, предикації і предикатності / І. Р. Вихованець // Українська мова. – 2002. – № 1. – С. 25 – 31.
4. Вихованець І. Предикатність як реченнева семантико-синтаксична надкатегорія / Іван Вихованець // Південний архів. Філологічні науки : [зб. наук. праць] / М-во освіти і науки України, Херсон. держ. пед. ун-т. – Випуск XIV. – Херсон : Айлант, 2002. – С. 256 – 258.
5. Вихованець І. Р. Темпоральність / І. Р. Вихованець // Українська мова: енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін.] / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України, Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 681.
6. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с. – (Академ. граматика укр. мови).
7. Грищенко А. П. Обставини / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова : синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1972. – С. 207 – 224. – (Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР).
8. Грищенко А. П. Складнопідрядні речення з підрядними додатковими / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова : синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1972. – С. 316 – 331. – (Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР).
9. Грищенко А. П. Складнопідрядні речення з підрядними часовими / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова : синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1972. – С. 347 – 362. – (Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР).
10. Гузман Тирадо Р. Временные сложноподчиненные предложения среди рамочных сложноподчиненных предложений / Рафаэль Гузман Тирадо // Русский язык : исторические судьбы и современность : труды и материалы междунар. конгресса исследователей рус. яз., (Москва, філол. ф-т МГУ ім. М. В. Ломоносова, 13-16 марта 2001 г.) / [под общ. ред. М. Л. Ремнёвой и А. А. Поликарпова]. – М. : Изд-во МГУ, 2001. – С. 205-206.
11. Гуйванюк Н. В., Типологія наукових підходів до вивчення категорії предикації / Н. В. Гуйванюк, О. В. Кульбабська // Мовознавство. – 2008. – № 4 – 5. – С. 55 – 63.
12. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 437 с.
13. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
14. Мірченко М. В. Синтаксичні категорії речення : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 / Мірченко Микола Васильович. – Луцьк, 2002. – 432 с.

15. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – Вид. 2-ге, переробл. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
16. Мірченко М. Функціонально-категорійні вияви часу в сучасній українській мові / Микола Мірченко // Мовознавчий вісник : [зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова] / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2008. – Вип. 7. – С. 198 – 204.
17. Украинский Советский Энциклопедический Словарь : в 3-х т. / [редкол. : А. В. Кудрицкий (ответ. ред.) и др.]. – К. : Глав. ред. УСЭ, 1988-1989. Т. I. – 1988. – 756 с.
18. Христіанінова Р. О. Тривало-часові складнопідрядні речення в сучасній українській мові / Р. О. Христіанінова // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. – Харків, 2007. – Вип. 23. – С. 170 – 173.
19. Христіанінова Р. О. Семантичні особливості складнопідрядних темпоральних речень / Р. О. Христіанінова // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва]. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – Вип. XIII : лінгвістика і літературознавство. – С. 73-81.

Анотація

У статті розглянуто семантико-синтаксичні категорії складнопідрядного речення, проаналізовано специфіку їхнього вияву в зазначених структурах порівняно з реченнями інших типів, акцентовано увагу на категоріях вторинної предикатності, темпоральності, семантико-синтаксичної валентності, семантико-синтаксичної елементарності / неелементарності.

Ключові слова: категорії вторинної предикатності, семантико-синтаксичної валентності, семантико-синтаксичної елементарності / не елементарності, підкатегорії темпоральності, зумовленості, порівняння, атрибутивності.

Аннотация

Статья посвящена исследованию семантико-синтаксических категорий сложноподчиненного предложения. В ней проанализирована специфика проявления этих категорий в указанных предложениях, особое внимание уделено категориям вторичной предикатности, темпоральности, семантико-синтаксической валентности, семантико-синтаксической элементарности / неэлементарности.

Ключевые слова: категории вторичной предикатности, семантико-синтаксической валентности, семантико-синтаксической элементарности / неэлементарности, подкатегории темпоральности, обусловленности, сравнения, атрибутивности.